

Россия Федерациязының чырыдышкын яамызы Тыва Республиканың өөредилге яамызы Чөөн-Хемчик кожуунунң өөредилге эргелели Тус чернин бюджеттиг ниити билигнийң өөредилге чери Чыргакы ортумак школазы		
ШМК-нын хуралынга көргөн. Протокол № <u> </u> /Сат 3.Э/ « <u>23</u> » <u>08</u> 2023г	Директорнун өөредилге талазы-биле оралакчызы чөпшээрээн. <u> </u> /Донгак О.М./ « <u>23</u> » <u>август</u> 2023г	Школа директорунун чырагы-биле Школа акаалы-биле <u> </u> /Сат 3.Э/ « <u>23</u> » <u>август</u> 2023г

төрээн чогаал эртеминийн

(ФКӨС, долу эвес ортумак школа):

Хен-оол Оксана Баламовна

2023-2024 өөредилге чылы

Чыргакы, 2023ч

ТӨРЭЭН ЧОГААЛ (6 класс)

Тайылбыр бижик

6 класска төрөөн чогаалга ажылчын программаны Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем яамызының НШХИ-ниң сүмелээни «Төрөөн (тыва чогаал) литература» эртемниң ниити өөредилгениң федералдыг күрүне стандартына (Е.Т.Чамзырын, М.А.Кужугет, Л.Х.Ооржак тургускан. 2012), «Федералдыг ажылчын программа» (Л.Х.Ооржак., 2023ч), 6 класстың ӨФКС дүүштүр тургускан «Төрөөн чогаал. 6 класс» (авторлары: Л.Х.Ооржак, М.А.Кужугет, Е.Т.Чамзырын, Н.Ш.Куулар, А.С.Шаалы. 2014) номунга дүүштүр тургускан.

Курстун ниити характеристиказы

Төрөөн чогаал кичээлдериниң өзөөн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар болгаш тыва улустун аас чогаалы тургузуп турар. Тыва улустун аас чогаалы болгаш литература – Тыва Республиканың чонунун культуразының эң улуг доктаамал эстетиктиг чаңчылдарлыг уран чүүлү. Ол чонну чаагай чаңчылдарга кижизидериниң, өгбелерниң алдарлыг төөгүзүн өөренириниң, келир үеге бүзүрөп болур дугайында идегелди быжыглаарының чепсээ апарган. Делегей литературазының болгаш Россия чоннарының шылгараңгай чогаалдарын номчуп, тыва чогаал-биле деңнеп сайгарар. Төрөөн чогаал кичээлдери уругларның делегей көрүүшкүнүн, эстетиктиг шынарларын, хамааты туружун хевирлээр.

Өөреникчилер чечен чогаалды өөренип тургаш, философиядан, этикадан кижиге хамаарышкан билиишкиннерни шингээди алып (буянның сеткил болгаш каржы чорук, мөзү-бүдүш шилилгези, кижиге болгаш бурган, амыдырал болгаш өлүм, чуртталга, салгал солчулгазы, кижиге болгаш ниитилел, кижиге болгаш бойдус, кижиге болгаш кижиге, кижиге болгаш нация, кижиге болгаш кижиге төрөлгөтөн, ат-алдар, хүлээлге, арын-нүүр дугайында дээш оон-даа өске).

Чогаалды өөрениринге эптиг байдал тургустунганының түңнелинде эпоханың сагыш-сеткил база культура амыдыралы; чуртталганың аайы; үениң хүн бүрүдеги боттуг талалары; шажынның база ниитилел медреселиниң өске-даа хевирлери; эпоханың социал-психологтуг мөзүлери; чон-биле харылзаазы; эртемниң база техниканың чедишкиннери; материалдыг культураның тураскаалдары дээн ышкаш социал-төөгүлүг, этнокультурлуг билиглер быжыгар.

Төрөөн чогаалда тыва улустун сайзырадып келген байлак дуржулгазы, мерген угааны, угаан-бодалының чедишкиннери мөөңнеттинген.

Төрөөн чогаал кичээлдеринге өөредилге болгаш кижизидилге ажылын чаңгыс аай, тудуш харылзаалыг чорудар.

Школага «Төрөөн чогаал» эртемни өөредириниң сорулгалары:

Литература өөредириниң ниити сорулгазы – өөреникчилерни төрөөн болгаш делегей литературазының байлаа-биле таныштырар, оларның литературлуг болуушкуннарны хүлээп алырын, шын үнелеп билирин сайзырадыр, оларның эстетиктиг көрүштөрүн, негелделерин, идея-чаңчылдарлыг хамааты туружун хевирлээр.

Тыва чогаалды амыдырал-биле холбап билер, бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, чараш мөзү-бүдүштүг, чогаадыкчы арга-шинектиг кижини хевирлээр. Ол ышкаш:

Өөредир:

- чогаал сөзүглелиниң тургузуун, уран-чеченин, оон дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгарып билер кылдыр өөредир;
- чогаал теориязының эге билиглеринге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, оон бижиттинген төөгүзүн ылгап, ханы сайгарып билер кылдыр өөредир;
- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүн өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле хөөннөш уткалыг чогаалдарны сайгарып, деңнеп, бадыткап, түңнеп өөредир;

- чогаал сайгарарына ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (*Интернет четкизи, словарьлар, немелде номчулга номнары, энциклопедиялар*) ажыглап сайгарарын өөредир.

Сайзырадыр:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медреселдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказына дүүштүр шын ажыглап билирин сайзырадыр;
- чогаадыкчы ажылдарның хевирлерин сайзырадыр;
- уругларның сөс курлавырын байыдар болгаш харылзаалыг чугаазын сайзырадыр;
- уран номчулганың негелделеринге дүүштүр чечен чогаалдың аңгы-аңгы хевирлерин аянын номчуурун сайзырадыр;
- чечен чогаалда болуушкуннарны, фактыларны төөгү-биле шүүштүрүп билирин сайзырадыр.

Кижизидер:

- уругларны сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эпиг-чөптүг кылдыр кижизидер;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг; хамааты бот-медресели бедик; ада-чурт культуразын үнелеп билир кижини хевирлээр;
- тыва дылының байлаан, улустуң аас чогаалының болгаш чечен чогаалдың дээжизин камнап, негелдери, салгалдарга дамчыдып бээр күзөлдиг кижини кижизидер;
- улустуң аас чогаалының чыкчыларының кылган ажылын, тыва чечен чогаалдың амыдыралды, төөгүнү тода, шынныг көргүскенин үнелеп билир кижини кижизидер;
- номчулгага сонургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалдарына камгалап билир кижини кижизидер.

«Төрөөн чогаал» эртемниң өөредилге планында туружу

2023-2024 өөредилге чылында 6 класска **төрөөн чогаалды** өөредиринге неделяда 2 шак, өөредилге чылында 68 шакка программаны күүседир.

6 класска «Төрөөн чогаал» эртемни өөрткениниң түңнелинде школаларының чедип алган турар ужуруг чүүлдери:

Бо программа 6 класстарның доозукчуларының бот-тускайлаң, эртемден дашкаар, предметтиг дараазында түңнелдерни чедип алыры башкының кичээл планында көрдүнгөн болур.

Бот-тускайлаң түңнелдери.

- бодунуң үзөл-бодалын бот-тодарадып, бот-сайзырадып, бот-углап билир;
- кичээлдин сорулгазын боду тургузуп, тодарадып билир;
- өөренириниң чугулазын, чаа билиглер шингээди алырын медреселдиг-биле угап билир;
- амыдыралчы планнарын тургузуп, оларны боттандырып билир;
- мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөрөнгөн;
- бойдушту үнелеп, ооң хоойлуларына чагыртып шыдаар;
- ада-өгбезиниң төөгүзүн, чаагай чаңчылдарын билип, сагып чоруур;
- тыва чоннуң, күрүнениң төлээзи кылдыр бодун санап чоруур;
- өске чоннарның төлээлери-биле эп-найыралды тудуп шыдаар, кандыг-даа кижиге сагыш човаачал болур;
- кижилерге камныг, кадык амыдыралдыг, өске улуска эки үлегер бооп шыдаар;
- Төрөөн чуртунга, чонунга ынак, ие дылына, чечен сөске, ада-өгбезинден дамчып келген езу-чаңчылдарына хумагалыг болур;

- тыва чечен чогаалды чүгө өөрениринин утказын билир;
- патриотчу тура-соруктуг, күш-ажылга ынак, эртем-билигже чүткүлдүг болур.

Эртемден дашкаар түңнелдери.

- чогаал эртемин эртемден дашкаар өөредилгениң бүгү талалыг ажыл-чорудулгазын таварыштыр шингээди билир;
- Төрээн чогаал эртемин байдалга дүүштүр ажыглап, шингээди алган билиглерин амыдыралга ажыглап шыдаар;
- эртемге чедип алган билиглерин таварыштыр шын харылзажып, чугаалажып билир; культурулуг чугааны сагыыр;
- чүгө өөрениринин сорулгаларын билип, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип шыдаар;
- чидиг (берге) айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывар;
- кылыр чүвезин сорулгазының аайы-биле планнап, хынап, үнелеп билир;
- өөрөнгөн чүүлдерин системажыдып билир;
- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни (*номнар, орус-тыва, тыва-орус, орфографтыг дээш оон-даа өске словарьлар, интернет курлавыр, энциклопедия*) тып, ажыглап билир;
- херек материалдарны сорулгазының аайы-биле чыып, анализтеп, дамчыдып, таарыштыр ажыглап билир;
- кыска сөзүглелдерни тургузуп, утка-шынарын, темазын, идеязын тодарадып шыдаар;
- эртемниң кол билиглерин деңнеп, анализтеп, тодарадып, системажыдып, бөлүктөп билир;
- чечен сөстү, улустуң аас чогаалын амыдыралыңга ажыглап билир;
- кижиги бүрүзүнүң бодалын дыңнап, сайгарып, чөпшээрэжип, эди билир;
- бодунуң бодалын тода илередип, бадыткап, үнелеп, даап бодап, түңнеп билир;
- коллективтиг ажыл үезинде бодунуң үлүүн кириштирип, кылыр чүүлдерни хуваап, кады ажылдап, удур-дедир хынажып билир;
- төрээн чогаалдың утказын, үнөзүн, чаражын, сайзырап хөгжээнин медресеп билир;
- тыва чогаалдың өске эртемнер-биле холбаазын билир, өске эртемнерден янзы-бүрү медээлерни ап, төрээн дылыңга дамчыдар.

Предметтиг түңнелдери.

6-гы класстың өөреникчилеринин чедип алыр кол-кол мергежилдери болгаш чаңчылдары:

- тоолчургу болгаш төөгү чугааларны дамчыдып, улустуң ыр, кожамыктарын күүседип шыдаар;
- алгыш-йөрээлдерни аас болгаш бижимел чугаага ажыглап билир;
- авторлуг тоолдарның, басняларның өөредилге-кижизидилгелиг талаларын тайылбырлап билир;
- проза болгаш шүлүк чогаалының ылгавырлыг талаларын, фантастиктиг чогаалдарның ужур-дузанын билир;
- чогаалдардан алдыңган үзүндүлөргө аттарны чогаадып, цитаталыг планын тургузуп билир;
- номчаан чогаалдарының кол-кол болуушкуннарын, аразында харылзааларын тодарадып шыдаар;
- уран номчулганың негелделерин шингээди, шээжи-биле аянның номчуп билир;
- өөрөнгөн чогаалдарның утказын болгаш ооң маадырларын, ында чуруп көргүскөн болуушкуннарын дес-дараалай чугаалап, оларга түңнел чогаадыкчы ажылдарны кылып билир;
- чогаалда чуруттунган кол болгаш ийиги чергениң маадырларыңга характеристикаларны бодунуң сөзү-биле болгаш чогаалдардан алган цитаталарны ажыглап тургузуп билир;
- уран-чечен аргаларга хамааржыр гипербола, литота, метафораның ужур-дузанын тайылбырлап шыдаар;

- номчаан чүүлүнгө бодунуң хамаарылгазын илереткен кыска үнелелди бижип билир;
- өөрөнгөн чогаалдарынга аас болгаш бижимел ажылдарны кылып шыдаар;
- номчаан чогаалдарында билдинмес сөстөрнүң тайылбырын словарьлардан тып, улуг улуска тайылбырладып ап шыдаар.

Коммуникативтиг компетенциядан:

- чугааның янзы-бүрү хевирлерин шингээди алыр;
- аас болгаш бижимел чугааның үндезиннерин, дылды ажыглаарының мергежил, чаңчылдарын чугула херек ажыл-агыйжы болгаш анаа-даа чугаага ажыглап билир;
- улус-биле харылзажып билир;
- логиктиг боданышыкынын болгаш чугаазын сайзырадыр;
- тыва литературлуг дылдың нормаларын шингээди;
- сөс курлавырын байыда;
- словарьлар-биле ажылдап билир;
- улус мурнунга чүве чугаалап билир;
- аянның номчуп билир;
- харылзаалыг сөзүглелди дыңнап азы аянның номчуп тура, ында сөстөрнүң үн тургузуун шын дыңнап азы тода адап билири, херек черлерге логиктиг ударениени болгаш үн доктаашкынын сагыыр;
- сөзүглелдин утказынга дүүштүр үнүн бедидип, чавызадып, дүргедип, оожумнадып номчууру азы чугаалаары дээш о.ө

Дыл талазы-биле компетенциядан:

- тыва литературлуг дылдың кол нормаларын шингээди алыр;
- сөс курлавырын байыдар, чугаазын шын тургузуп билир;
- төрөөн чогаалдың өзек билиглерин сайгарар;
- янзы-бүрү дыл словарьларын ажыглап билир.

Культура талазы-биле компетенциядан

- төрөөн чогаалды тыва чоннуң национал культуразының илереттинер бир хевир кылдыр медресеп билир;
- улустуң аас чогаалының, чечен чогаалының чоннуң төөгүзү-биле харылзаалыын, национал онзагайларын билир;
- тыва чугаа этикединиң нормаларын сагыыр болгаш канчаарчогаалда киргенин хайгаараар;
- тыва национал культураның хөгжүлдезиниң аайы-биле сөстөрнүң утказын шын тайылбырлап билир болур.

6 класска «Төрөөн чогаал» эртемниң утказы.

Школага өөредир-биле чогаалдарны дараазында чүүлдерни барымдаалап шилээнин даянып кылган өөредилге программасында айтып турар:

- а) чогаалдың бедик идеялиин, уран-чеченин, амыдыралчызын, өөредиглиг болгаш кижизидикчи ужур-дузазын;
- б) тема аайы-биле хөй талалыын, улуг төөгүлүг болушкуннарның болгаш амгы үениң амыдыралында бир мөзүлөш чүүлдерниң ужур-дузазын билип алырынга таарымчалыын;
- в) жанрларның болгаш стильдерниң хөй янзылыын;
- г) өөреникчилерниң хар-назынынга чогаалдарның таарымчалыын.

Чыл эгезинде өөредилге номунуң авторлары болгаш номнуң тургузуу-биле кыска таныштырылганы кылыры, күрүнениң өнчү-хөрөңгизи-биле үндүргөн номнарга камныг болурун суртаалдаары көрдүнгөн.

6-гы класска. 5-ки класстарга алган билиглерин улам сайзырадып, литература теориясында уран-чечен аргаларны ханы өөредир. «Литература – сөстүң уран чүүлү» деп

беседа соонда темалар программа езугаар аңгы-аңгы кезектерге чардынган: I.«Эгээртинмес эртине-байлак – аас чогаалы», II.«Ойнай-сылдай сойгалажыр...», III. «Элээдилерниң эрээн-шокар делегейи», IV. «Ыт – шынчы өңнүк», V. “Төрээн чуртум делгемнери...”, VI. «Көжөгө-даа ажыттынды...» . Бо кезектерде улустун аас чогаалы, авторлуг тоолдар, бичии уругларга чогаалдар, фантастиктиг чогаалдар, төрөөн черинге, дылынга ынакшыл дугайында чогаалдар, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң маадырлыг чоруктарының дугайында, дириг амытаннар болгаш кижиниң аразында харылзааларны көргүскөн чогаалдар кирген. Ол ышкаш чогаал теориязындан *тоолчургу болгаш төөгү чугаалар, ыр болгаш кожамыкметафора, диригжидилге, чечен чогаал маадырының дугайында, проза болгаш шүлүк чогаалдарының ылгавырлыг далалары, гипербола болгаш литота* дугайында билиглер кирген.

6 класска «Төрөөн чогаал» эртемниң утказын болгаш өөреникчилерниң белеткел деңнелинге хамаарышкан кичээлдиң негелделерин (өөреникчиниң чүнү билир ужурлуун, чүнү кылып билир ужурлуун) дараазында **календарь-темалыг планнарда** долугу-биле көргүскөн.

Аас болгаш бижимел ажылдарның түннелдерин үнелээриниң негелделери

Өөреникчилерниң класска-даа, бажыңга-даа кылган бижимел ажылдарын болгаш аас харыыларын база чогаадыкчы ажылдарын (төлевилелдер-биле дээш о.ө) башкы болгаш өөреникчи боду азы оон эштери «5», «4», «3», «2», «1» деп демдектер-биле айтып үнелээр. Уруглар бот-боттарының ажылын үнелеп турар таварылгада, аңаа хамаарыштыр башкының чөптүг тайылбыры база чугула. Демдектерни өөреникчилерниң билиинге дүүштүр салыры - өөрөдиге-кижизидилгелиг ажылдың бир кезии.

Аас-биле харыыларны үнелээриниң барымдалары:

- харыының долугу болгаш шын, бадыткалдыг болуру;
- бердинген онаалганы билириниң деңнели; чогаадыкчы ажылдардан, чижээ, уругларның төлевилелдеринге негелделерни билириниң, күүсеткенениң деңнели;
- немелде материалдар-биле азы чогаадыкчы арганы ажыглап ажылдаанының бадыткалы;
- бодунуң харыызының дылын шын тургузуп билири.

«5» деп демдекти өөренип эрткен чүүлү-биле харыызын холбап шыдаар, делгеренгей тайылбырны кылып, тода, шын чугаалап; алган билиин ажыглап болгаш чижектер-биле бадыткап билир болза, салыр.

«4» деп демдекти үстүнде демдектиң негелделеринге дүгжүп турар, ынчалза-даа 1-2 чазыг кылгаш, боду эдип аптар болза; дүрүмнерни чижектер-биле бадыткап шыдавас; грамматиктиг сайгарылгага улуг эвес чазыгларны кылыптар, ынчалза-даа ук чазыгларны башкының азы эштериниң дузазы-биле дораан эдип шыдаптар болза, салыр;

«3» деп демдекти теманы билир болгаш материалдың кол утказын шингээдиң алган, ынчалза-даа материалды долугу-биле билбес; дүрүмнерни шын чугаалап, бадыткап шыдавас; чугаазында грамматиктиг чазыглар кылганда, салыр.

«2» деп демдекти өөреникчи эрткен азы өөренип турар теманың хөй кезиин билбес; айтырыгга холбаалыг харыылап шыдавас; дүрүмнерни чижектер-биле бадыткап шыдавас; харыызы бзүренчиг эвес болза, салыр.

«1» деп демдекти өөреникчи эрткен азы өөренип турар материалын шуут билбес болза салыр.

Бижимел ажылдарның хевирлери болгаш оларга демдектер салырының негелделери:

Эдертиг

Эдертиглер болгаш чогаадыглар чугаа сайзырадырының хевирлери болурундан аңгыда, өөреникчилериниң билиин хынаарының бир аргазы болур. Эдертиглерге сөзүглелдерни өөреникчилерниң (азы класстың) ниити байдалын, билииниң деңнелин,

назы-харын барымдаалап шилип алыр. Сөзүглелдин кол бодалын, темазын болгаш микротемаларын ылгап билирин, утказын эдэрти дамчытканын чугулалап көөр.

Эдэртигний хемчээли (ортумаа-биле):

5 класс – 110-150 сөс

6 класс – 150-200 сөс

Үнелээри:

1. Сөзүглелдин утказын канчалдыр дамчытканынга демдектер:

- долу дамчыткан болза – «5»
- долузу-биле эвес, улуг эвес хажыдышкынныг база чедир киирттинмээн бир эпизод бар болза – «4»
- ийи хире эпизодту киирбээн болгаш сөзүглелдин лексиказын өскертп, ында чурумалдыг аргаларны чедир дамчытпаан болза – «3»
- утказын дамчыдып шыдаваан болза – «2»

2. Шын бижилге частырыгларын кылганы дээш демдектер:

- улуг эвес болгаш билбейн эрттирипкен чаңгыс таварылга бар болза – «5»
- 2-3 частырыг бар болза – «4»
- 4-6 чедир частырыг бар болза – «3»
- 7 частырыг бар болза – «2»
- 8-тен хөй частырыг бар болза – «1»

Эдэртигге орфография, пунктуация, стилистика талазы-биле частырыгларны, тус-тузунда санаар:

«5» деп демдекти салыры – 0/1/0, 0/0/1 частырыглыг болза;

«4» деп демдекти салыры – 1/1/0, 1/1/1, 0/1/1, 0/2/0, 2/0/0

«3» деп демдекти салыры – 1/2/1, 2/2/2, 3/0/2, 3/1/2

«2» деп демдекти салыры – 0/7/0, 7/0/0, 5/2/0, 4/3/0, 3/2/2

«1» деп демдекти салыры – 1/7/0, 2/5/1, 3/4/1, 3/3/2, 3/2/3 болгаш оон-даа хөй

Диктантыга немелде онаалгаларның санындан хамааржыр. Чижээлээрге, 3 онаалга бар болза, бир шын харыыга-ла бир балл: 3 балл – «5», 2 балл – «4», 1 балл – «3» 0 балл – «2»

Чогаадыг

Чогаадыгның хемчээли (ортумаа-биле):

5 класс – 80-100 сөс (кыдырааш арынының чижек хемчээли – 0,5-1,0)

6 класс – 100-120 сөс (кыдырааш арынының чижек хемчээли – 1,0-1,5)

Үнелээри:

Чогаадыгга кол кичээнгей салыр чүүл – ооң утказын байлак, тода, уран-чечен дыл-биле дамчытканы. Ынчангаш долу утка-шынарлыг чогаадыгны бижиир дизе, дараазында негелделерни күүседир:

- бердинген темага дүүштүр;
- ук теманы долузу-биле ажыдар;
- чугаалап турар чүүлүн, бодалын тодаргай чижектер, эпизодтарны, болуушкуннарны кирип тургаш, бадыткаар;
- сөзүглелдин кезектерин план езугаар логиктиг харылзаалыг кылдыр бижиир;
- бот-тускайлаң ажылдаар;
- стиль талазы-биле чаңгыс аай (хууда үнелел, деңнелге, темага хамаарышкан бодалдар), бот-онзагай, дылы уран-чечен болур;
- эпиграфтарны болгаш цитаталарны чогуур черлерге, утказынга дүүштүр ажыглаар;
- төөгүлүг болгаш литературлуг болуушкуннарны, фактыларны шын ажыглаар;

- тыва литературлуг дылдың стиль болгаш грамматиктиг нормаларын сагыыр, шын ажыглаар;
- чогаадыгның кезектериниң аразы шилчилгелиг болур;
- херек чок черде катаптаашкыннарны болдурбас.

«5» – 1 орфографтыг азы пунктуастыг частырыг; теманы хандыр болгаш бадыткалдыг ажыткан, чогаалдың сөзүглелин болгаш аңаа хамаарышкан ажилдарны кончуг эки билир; утказын дес-дараалаштыр, шилчилгелерни шынныг ажыглап тургаш, чогаалдың композициязының кезектерин чогуур пропорцияларга (хемчээлдерге) литературлуг дылдың нормаларын сагып бижээн; утказынга 1 улуг эвес хажыдыышкынны эрттирипкен болза, салып болур.

«4»–2/2, 1/3 орфографтыг, пунктуастыг частырыг; теманы бадыткалдар дузазы-биле ажыдып шыдаан; чогаалдың сөзүглелин билир деп чүве цитаталар, эпизодтар, болуушкуннардан иле; чогаадыгның композициязын сагаан; кирилдези, кол кезээ, түннели тодаргай; литературлуг дылдың нормаларын сагып бижээн; дылы тода, чедингир; утказында 2-3, домак тургузуунда 2-3 частырыгларны эрттирипкенде, салып болур.

«3»– 4/3,5/2 орфографтыг, пунктуастыг частырыг; ниитизи-биле утказынга чоокшуладыр бижээн, ынчалза-даа болуушкуннарны чаңгыс аайжыдып каан, чамдык черлерде түннелдер чок, кезектериниң аразында харылзаа шоолуг сагыттынмаан; логиказында четпестерлиг; түннелдер кылырда, улуг эвес хажыдыышкыннарлыг; утказында 3 хире, домак тургузуунда 3-4 частырыгларны эрттирипкенде, салып болур.

«2»–4/4, 5/3 орфографтыг, пунктуастыг частырыг; теманы ажыдып шыдаваан азы темага дүүшпес; кандыг-даа түннелдер чок, анаа-ла болуушкуннарны дес-дараалаштыр бижээн; сөзүглелге даянмаан; чогаалдан цитаталар, тодаргай чижектер кирибээн; ниити сөстөрдөн, домактардан тургустунган; кезектериниң аразында харылзаа чок, сөс курлавыры яды, домактары чевен; литературлуг нормаларны сагываан, чогаалдың стилин сагываан; утказында 4 хире, домак тургузуунда 5-6 частырыгларны эрттирипкенде, салып болур.

«1» - 5/4, 4/5-тен хөй орфографтыг, пунктуастыг частырыг; теманы ажыдып шыдаваан азы темага дүүшпес; кандыг-даа түннелдер чок, анаа-ла болуушкуннарны уш-баш чок бижээн; сөзүглелге даянмаан; чогаалдан цитаталар, тодаргай чижектер кирибээн; частырыглыг, утка чок ниити сөстөрдөн, домактардан тургустунган; кезектериниң аразында харылзаа шуут чок, сөс курлавыры яды, домактары утка чок; литературлуг нормаларны сагываан, чогаалдың стилин сагываан; утказында 5-тен хөй, домак тургузуунда 7-тен хөй частырыгларны эрттирипкенде, салып болур.

Төрөөн чогаал. 6класс

Чогаалдың кезектери	№	Кичээлдин темалары 1-ги улдуң	Шак тар саны	Ай, хүннери	
				План езугаар	Херек кырында
	1	Кирилде кичээл. Литература-сөстүң уран чүүлү.	1ш	08.09	
I кезек. Эгээртинмес эртине-байлак- аас чогаалы	2-3-4	Тоолчургу болгаш төөгү чугаалар. «Ай, хүн». «Чеди-Хаан сылдыс». «Үгер канчап дээрже уне бергенил?». «Кизи канчап эң-не күштүг амытан болганыл». «Күскениң чылга киргени».	3ш	09.09 15.09 16.09	
	5-6-7	«Үттүг-Хая дугайында тоолчургу чугаалар». «Хайыракан», «Теве-Адар», «Амыр-Санаа дугайында төөгү чугаа» «Кыры сөөгү», «Хөөмөйлээр Бүдүпкен» Тыва тоолчургу болгаш төөгү чугааларны шинчилеп	3ш	22.09 23.09 29.09	

		келгени.			
	8 9 10	Тыва улустуң ырлары: «Кадарчы», «Межегей», «Самагалдай», «Хандагайты», «Очалаңдан кедилерин», «Тооруктуг долгай таңдым»	3ш	30.09 06.10 07.10	
	11 12	Тыва улустуң ырлары: «Өдүген-Тайга», «Чашпы-Хем», «Алды баштыг Кара-Дагны», «Дөге-Баары» Ыр,кожамык дугайында билиг.	2ш	13.10 14.10	
	13	Чугаа сайзырадылгазы. Кичээл-маргылдаа “ Кожамык, ырга кончуг-ла бис”	1ш	20.10	
	16	Чогаадыг. Мээң ынак маадырым.	1ш	21.10	
	17	1-ги улдунда өөрөнгенинге катаптаашкын	1ш	27.10	
		2-ги улдун			
	18	Алгыш-йорээлдер.	1ш	10.11	
	19	Авторлуг тоолдар. С.Сарыг-оол “ Агар-Сандан ыяш” Чогаал теориязы. Гипербола болгаш литота дугайында билиг.	1ш	11.11	
	20- 21	С.Козлова “ Аъттыг-шеригжи кыс”	2ш	17.11 18.11	
II.Ойнай сылдай сойгалажыр	22- 23	Баснялар.К-Э.Кудажы « Маргылдаа». С.Сурун-оол «Аът биле оор». Иван Крылов «Шиижек биле Коге-буга»	2ш	24.11 25.11	
	24	Чогаал теориязы. Басня дугайында билиг.	1ш	01.12	
	25	Чугаа сайзырадылгазы. Чогаадыг. «Кижинин чаражы чудел?»	1ш	02.12	
III кезээ. Элээдилерниң эрээн-шокар делегейи.	26	С.Тока «Араттын созу».- «Мерген»	1ш	08.12	
	27	С.Тока «Араттын созу».- «Тас-Баштыг»	1ш	09.12	
	28	С.Тока «Араттын созу».- «База кыш»	1ш	15.12	
	29	С.Тока «Араттын созу».- «Шаагай»	1ш	16.12	
	30	Чугаа сайзырадылгазы Кичээл-сайгарылга «Тыва чоннун шаандагы уеде амыдыралы».	1ш	22.12	
	31	Чогаадыг «Ава кижинин сеткили»	1ш	23.12	
	32 33	2-ги улдунда өөрөнгенин ниити катаптаары Тест-биле ажыл.	2ш	29.12 30.12	

		3-кү улдуң			
	34	С.Сарыг-оол «Ол-ла Маскажык» 1-ги кезээ	1ш	12.01	
	35	С.Сарыг-оол «Ол-ла Маскажык» 2-ги кезээ	1ш	13.01	
	36	Чогаал теориязы. Чогаал маадырынын дугайында билиг.	1ш	19.01	
	37-38	О.Сувакпит « Буянный сергези»	2ш	20.01 26.01	
	39-40	М.Дуюнгар «Хлеб»	2ш	27.01 02.02	
	41	Шангыр-оол Суван «Киж - бурус»	1ш	03.02	
	42	Класстан дашкаар номчулга кичээли. Аныяк чогаалчылар-биле таныжылга.	1ш	09.02	
	43	Чогаадыг. Мээң ынак маадырым.	1ш	10.02	
	44	Хөвөңмей Ойдан-оол «Эзир».Чогаалдың 1-ги,2-ги эгелери	1ш	16.02	
IV кезек. Ыт-шынчы өңнүк	45	Хөвөңмей Ойдан-оол «Эзир».Чогаалдың 3-кү,4-кү эгелери	1ш	17.02	
	46	Хөвөңмей Ойдан-оол «Эзир».Чогаалдың 6-гы,7-ги эгелери	1ш	24.02	
	47	Хөвөңмей Ойдан-оол «Эзир».Чогаалдың 8-ки,9-ку эгелери	1ш	01.03	
	48	Чогаадыг. Ыт-кижиниң өңнүү	1ш	02.03	
	49	Шаңгыр-оол Суваң «Азыранды» Чогаалдың утказы	1ш	09..03	
	50	Шаңгыр-оол Суваң «Азыранды».Чогаалдың сайгарылгазы.	1ш	15.03	
	51	Эдертиг	1ш	16.03	
	52	Эдертигниң сайгарылгазы	1ш	22.03	
	53	3-кү улдуңда өөрөнгенин ниити катаптаары Тест-биле ажыл	1ш	23.03	
		4-кү улдуң			
	54	Степан Сарыг-оол «Күс».Шүлүктүң утказы, тема, идеязы,дылы.	2ш	05.04 06.05	
V кезек. Төрөөн чуртумнуң делгемнери.	55	Монгуш Доржу «Экии,Тывам»	1ш	12.04	
	56	Александр Даржай «Өгге йорээл». Шүлүктүң утказы, тема, идеязы,дылы.	1ш	13.04	
	57	Чогаадыг «Өг-тыва кижиниң ыдык оран-савазы»	1ш	19.04	
	88	Салчак Молдурга «Амытаннар чылы» ». Шүлүктүң утказы, тема, идеязы,дылы.	1ш	20.04	

	99	Чогаадыг.Мээн чылым.	1ш	26.04	
	60	Чогаал теориязы. Проза болгаш шүлүк чогаалының ылгавырлыг талалары.	1ш	27.04	
	61	Виктор Көк-оол «Чаргы».Шииниң рольдап номчулгазы.	1ш	03.05	
VI.Көжеге-даа ажыттынды.	62	Виктор Көк-оол «Чаргы».Шииниң сайгарылгазы.	1ш	04.05	
	63	Чогаадыг. Кижигугаанныг амытан.	1ш	10.05	
	64	Класстан дашкаар номчулга кичээли.	1ш	11.05	
	65	Екатерина Танова «Илбилиг согун» 1-ги коргузуг	1ш	17.05	
	66	Екатерина Танова «Илбилиг согун» 2-ги коргузуг	1ш	18.05	
	67	Екатерина Танова «Илбилиг согун»3-кү коргузуг	1ш	24.05	
	68	Екатерина Танова «Илбилиг согун» 4-кү коргузуг	1ш	25.05	